

Leszek Moszyński

Jaką wymowę historyczną ma notatka o Konstantynie-Filozofie w "Ewangeliarzu Ostromira"

Studia Rossica Posnaniensia 10, 163-170

1978

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

LESZEK MOSZYŃSKI

Gdańsk

JAKĄ WYMOWĘ HISTORYCZNĄ MA NOTATKA O KONSTANTYNIE- -FILOZOFIE W EWANGELIARZU OSTROMIRA

Uwagi te powstały pod wpływem lektury najnowszych prac znanego moskiewskiego paleoslawisty — A. S. Lwowa¹. Szczegółowa analiza tekstów starsłowiańskich zawierających informacje o działalności Cyryla i Metodego, a w szczególności tzw. *Legend Panońskich* doprowadziła go do wniosku, że twórcą pisma słowiańskiego był nie Konstanty, lecz Metody, który jako igumen klasztoru Polychron poświęcił się w pełni sprawie przygotowania kościelnych tekstów słowiańskich. Po kilkunastu latach pobytu w tymże klasztorze (od około 840 r.) osiągnął swój pierwszy cel: z pomocą współmnichów stworzył oryginalne pismo słowiańskie — głagolicę. Było to około roku 855 tzn. zgodnie z datowaniem Mnicha Chrabra, jeżeli oczywiście ten ostatni zastosował tu tzw. erę bizantyjską (6363—5508=855; zaznaczyć warto, że wielu uczonych, m. in. współczesny bułgarski znawca i wydawca rozprawy *O pismenexъ* M. K. Kuew, uważa, że Chrabr zastosował tu tzw. erę aleksandryjską: 6363—5500=863²). Kiedy po śmierci swego opiekuna logoteta Teoktysta Konstanty schronił się na trzy-cztery lata (857 - 860) do klasztoru Polychron, przyłączył się do rozpoczętej już przez Metodego pracy tłumaczeniowej i stał się współtwórcą najstarszych słowiańskich przekładów biblijnych. Gdy jednak w roku 879 Metody został wezwany do Rzymu w związku z uprawianą na Morawach liturgią słowiańską, dla nadania swemu dziełu większej powagi przypisał całą zasługę stworzenia piśmiennictwa słowiańskiego bratu swemu Konstantemu-Cyrylowi, którego pamięć cieszyła

¹ A. С. Львов, *К истокам старославянской письменности*, „Slavia” 1975, t. XLIV, s. 274 - 283, a także *О записи про Константина-Кирилла философа в календаре „Остромирова евангелия”*, „Советское славяноведение” 1976, № I, s. 88 - 97. Prace te nawiązują do jego wcześniejszej wypowiedzi z r. 1960: *Някои въпроси от кирилometодиевската проблематика*, „Български език” 1960, г. X, к. 4, s. 297 - 319.

² K. M. Kuew, *Черноризец Храбър*, София 1967, s. 135 - 148.

się w Rzymie zasłużoną sławą. To stanowisko Metodego znalazło odbicie w dokumentach pisanych po r. 880, m. in. w tzw. *Legendzie włoskiej*, stwierdzającej: „evangelium in eorum linguam a Philosopho predicto translatum”³. Natomiast w dokumentach wcześniejszych, przede wszystkim w *Żywocie Konstantyna*, informacji stwierdzającej, że twórcą gładolicy był Konstanty-Cyryl, nie było. Cytowane często zdanie z ŻK XIV 14: *i abie složi pismena i načeto besědu pisati awaggel'sku* to według Lwowa późniejsza interpolacja, dodana w okresie bułgarskim. Świadczyć ma o tym i słabe treściowe spojenie tego zdania z resztą tekstu i słowo *pismę*, które w najstarszych tekstach scs. nie występuje w znaczeniu ‘litera’ lecz tylko ‘znak, kropka’, a *pismę* ‘litera’ to cecha wschodniobułgarska. Zresztą i wszystkie inne zdania z wyrazem *pismę* w ŻK uważa Lwow za późniejszy dodatek.

Dodatkowym argumentem jest według Autora brak informacji o zasługach Konstantego-Cyryla w zapisce *Ewangeliarza Ostromira*. Pod datą 14 lutego czytamy tam: *pa(mę)t(b) [...] pr(ě)p(o)d(o)bьnago o(tv)ca našego Konstantina Filosafo narečenago vь črьnьčьstvo imenьmь Kūrila*. Lwow na podstawie pewnych morawskich cech zapiski a także faktu, że w Ostr. brak pamięci Metodego i Klemensa Ochrydzkiego (które są np. w Ass. odpowiednio pod dniem 6 kwietnia i 27 lipca) wnosi, że jest to wierna kopia najstarszego słowiańskiego kalendarza, powstałego jeszcze za życia Metodego i to przed jego drugą podróżą do Rzymu w roku 880. Późniejsze zapiski kalendarzowe bowiem podtrzymują jego zdaniem fikcję stworzoną przez Metodego i mianują Konstantego-Cyryla twórcą piśmiennictwa słowiańskiego.

Nie jest celem tego artykułu dyskusja z podstawowymi tezami Lwowa. Nie będę się więc starał odpowiedzieć na pytanie: Cyryl czy Metody?, lub oceniać, czy pewne zdania były czy nie w pierwotnym tekście ŻK. Po prostu nie dysponuję takim zestawem materiału, który by mógł poprzeć lub obalić hipotezę Lwowa. Chciałbym jednak zwrócić uwagę na pewne możliwości interpretacyjne materiału wykorzystanego przez Lwowa, a przede wszystkim naświetlić inaczej problem notatki o Konstantynie-Cyrylu w *Ewangeliarzu Ostromira*.

Pierwszy szczegół dotyczy zakresu znaczeniowego słowa *pismę* w tekstach najstarszych. Lwow, który analizie znaczeniowej wyrazów *knigьy* — *buky* — *pismę* poświęcił szczególnie dużo uwagi⁴, sądzi, że *pismę* w tekstach najstarszych nigdy nie miało znaczenia ‘litera’, lecz jedynie ‘пятино, знак, точка’ i że takie właśnie znaczenie występuje w wersecie Mt. V 18: *ἵδτα ἐν ἡ μία κεραία οὐ μὴ παρέλθῃ ἀπὸ τοῦ νόμου*, Zogr. *pismę edino li edina črta ne*

³ F. Grivec, F. Tomšič, *Constantinus et Methodius Thessalonicenses. Fontes.*, Zagreb 1960, s. 62.

⁴ Пор. А. С. Львов, *Очерки по лексике памятников старославянской письменности*, Москва 1966, s. 153-163.

préidetъ otъ zakona, gdzie *pismę* oddaje greckie ἰῶτα o znaczeniu 'весьма незначительный знак'. Nie zgadza się więc ani ze stanowiskiem Z. Hauptovej⁵ ani Redaktorów *Slovníka jazyka staroslověnského*⁶, widzących tu znaczenie 'litera'.

W związku z tą dyskusją chciałbym zwrócić uwagę na sposób oddawania nieprzetłumaczalnych realiów biblijnych przez Konstantego-Cyryla. Wskazywałem już na to w pracy: *Kryteria stosowane przez Konstantego-Cyryla przy wprowadzaniu wyrazów obcego pochodzenia do tekstów słowiańskich*⁷.

Weźmy ciąg przykładów: Mt. X 29: οὐχὶ δύο στρούθια ἄσσορίου πωλεῖται, *Zogr. ne dvě li plíci pěnězu věnítě se*. Odpowiednik ἄσσοριον — *pěnězъ* to przekład przybliżony, bo ἄσσοριον to tylko 'jedinъ otъ pěnězъ'. Podobnie Mr. VI 37: ἀγοράσωμεν δηναρίων διακοσίων ἄρτους, *Zogr. kurímъ dvěma sotoma pěnězъ χλῆβυ*, ale nie δηνάριον = *pěnězъ*, lecz δηνάριον = 'jedinъ otъ pěnězъ'.

Łk. XVI 6: ἑκατὸν βάτους ἐλαίου, *Zogr. 100-мъ мѣръ olĕa* βάτος jednak to tylko 'jedina otъ měřъ'. I podobnie λεπτόν to też tylko 'jedina otъ měřъ' a mimo to gr. χήραν πενιχρὰν βάλλουσιν ἐκεῖ λεπτά δύο Łk. XXI 2 oddane jest w Saw. przez *vdovícq ubogq vsmĕtajšto tu dvě měřĕ*.

Podobnie κρίνον to tylko 'jedinъ otъ cvĕtъ', ale w przekładzie scs. Mt VI 28 καταμάθετε τὰ κρίνα τοῦ ἀγροῦ, *Zogr. smotrite cvĕtъ selbnovícъ* i podobnie ζιζάνιον to tylko 'jedinъ otъ plĕvelъ', ale w tekście scs. mamy np. Mt. XIII 27 πόθεν οὖν ἔχει ζιζάνια, *Zogr. otъ křdu ubo imatъ plĕvelъ*.

Także *prokaza* lub *prokaženije* nie znaczy 'traźd, lépra', ale jest nazwą ogólną, a *lépra* to 'jedina otъ prokazъ', 'jedino otъ prokaženii' (np. Mt. VIII 3 ἐκαθερίσθη αὐτοῦ ἡ λέπρα, *Zogr. istísti se otъ prokazoi*, lub Łk. V 12 ἀνὴρ πλήρης λέπρας, *Zogr. možъ isplnĕ prokaženĕ*).

Na tle tych przykładów mamy pełne prawo rozumieć słowo *pismę* w miejscu nieprzetłumaczalnego ἰῶτα Mt. V 18 nie jako ἰῶτα = *pismę*, lecz ἰῶτα = 'jedino otъ pismenъ', a więc *pismę* — 'litera'.

Również warto może nieco inaczej spojrzeć na zwrot *soloži pismena*, zamiast oczekiwanego *sotvori pismena*, jak bywa w innych tekstach. Rzeczywiście użycie czasownika *soložiti* w znaczeniu 'wynaleźć, stworzyć', jak wykazał A. S. Lwow, jest niezwykle, znane tylko z wyrażenia *soloženije vsĕgo mira* (np. Jn XVII 24). Ale też kontekst ŻK ma tu inny charakter niż np. sformułowanie u Mnicha Chrabra. Chrabr podkreśla trud, pracę,

⁵ Z. Hauptová, *Konstantinova misijní činnost a prameny slovanského písma*, „Slavia” 1969, t. XXXVIII, s. 565 - 573.

⁶ *Slovník jazyka staroslověnského*, t. III, Praha 1973, s. 40.

⁷ L. Moszyński, *Kryteria stosowane przez Konstantego-Cyryla przy wprowadzaniu wyrazów obcego pochodzenia do tekstów słowiańskich*, „Slavia” 1969, t. XXXVIII, s. 552-564.

pomysł Konstantego-Filozofa, który *pismena stвори*, natomiast omawiany fragment ŻK ma wyraźnie charakter hagiograficzny. To nie Konstanty stworzył pismo, tylko Bóg wysłuchał jego modlitwę i objawił mu pismo słowiańskie. Może więc autor ŻK podkreślając w tym miejscu nadprzyrodzone źródło głągolicy, a nie pracę Filozofa, celowo użył zwrotu służącego jedynie do określenia nadprzyrodzonego początku świata?

Powyższe uwagi (dotyczące tylko dwóch szczegółów z argumentacji Lwowa) nie stanowią oczywiście dowodu na istnienie lub nieistnienie interesującego nas zdania w pierwotnym tekście ŻK, świadczą one jedynie, że problem późniejszych wstawek do ŻK nie jest jeszcze definitywnie rozwiązany.

Głównym zadaniem tej pracy jest jednak nie dyskusja nad tekstem ŻK, lecz odpowiedź na pytanie, jaką wymowę historyczną ma brak wzmianki o stworzeniu przez Konstantego-Cyryla pisma słowiańskiego w zapisie *Ewangeliarza Ostromira*. Fakt, że niektóre inne młodsze teksty uwypuklają jego zasługi, nie dowodzi oczywiście tego, że musiałoby tak być i w Ostr., gdyby autor zapiski uważał Konstantego-Cyryla za rzeczywistego twórcę słowiańskiego pisma.

Żeby odpowiedzieć na to pytanie, trzeba zobaczyć, w jaki sposób podkreślane są zasługi innych osób wymienionych w kalendarzu. Lwow przeanalizował tylko pierwszą połowę zapisów, używających określeń *αγιος svęto* i *δσιος přępodobnъ*. Wykazał, że określenie *prępodobnago otъca našęgo* to typowa *appellatio honorifica*. Trzeba jednak przyjrzeć się bliżej drugiej części zapisów.

Przeanalizowałem to zagadnienie w dwóch tekstach: *Kodeksie Assemanięgo* i *Ewangeliarzu Ostromira*.

Lwow sądzi, że kalendarz w Ass. jest młodszej redakcji, ponieważ notuje pamięć Metodego (145b: *pamęť usъpenija přępodobnaago otъca našęgo Metodija arxiepiskopa Vyšněje Moravy brata přępodobnago Kŭrila Filozofa*⁸) a nawet Klemensa Ochrydzkiego (151a: *svętago Panteleimona męčenika i svętago svętitęla otъca našęgo Klimenta episkopa veličъskago*). Natomiast kalendarz w Ostr. powstał według Lwowa jeszcze za życia Metodego, zapewne przed r. 880.

Charakterystyka świętych jest w obu kalendarzach na ogół bardzo krótka. Czasem podane jest tylko ich imię, np. w Ass. *svętaago Theodosija* 141a, *svętago otъca našęgo Epifanija* 146b, *svętago Agatonika* 152a, w Ostr. *pamęť přępodobnnumu Antoniju* 263a, *strastъ svętumu Sidoru i svętumu Paχumu* 274b, *pamęť přępodobnnumu Sampsonu* 280d itp. Najczęściej jednak jest to jednowyrazowe określenie ich roli, jaką odegrali w życiu kościelnym,

⁸ Tu i dalej cytuję materiał w uproszczonej transliteracji i z rozwiązanymi skrótami.

czasem szereg dwu lub trzech epitetów, ale bez dalszych szczegółów. Mamy więc następujące określenia⁹:

- apostola (Tekla)* A 121a.
apostolъ (Toma) A 122b, O 228a.
areopagitъ (Dionisii) A 122a, O 227a.
arxidiakonъ (Stefano) A 135b.
arxiepiskopъ (Grigorii) A 121b, (*Symeonъ*) O 218c.
bezъmъzdnikъ (Kozma i Damijanъ) A 150a, O 239d.
blagověrnyъ (velikъ blagověrnyъ Konstantinъ cěsarъ) A 146b.
bogonosъcъ (Ignatii) A 131b, O 263c.
bogoprījъmъcъ (Symeonъ) A 142b.
bogoslovъcъ (Ioanъ) A 121b, O 225d.
cěsarъ (Konstantinъ) A 146b, O 242d.
člověkъ božii (Aleksъ) O 269b.
čronica (40 ženъ) O 210d.
čronъcъ (Pafnoto) A 121a.
čudotvorъcъ (Gligorii) A 127a, (*Grigorъ*) O 242c.
děva (Iustina) A 122a, (*Marta*) O 276a.
diakonъ (Teofilъ) A 141a.
episkopъ (Küprijanъ) A 122a, (*Proklъ*) O 234c.
evagelistъ (Ioanъ) A 121b, O 225d.
filosofъ (Iustinъ) O 274c¹⁰.
ijerejъ (Domninъ) O 226d.
isprovědnikъ (Pavlo) A 124b, O 240c.
izbijenъ (mъčenikъ izbijenyxъ na Sinaistěi gorě) A 141a, O 262d.
klučarъ (Petro) A 141a.
krъstęi (Ioanъ) O 238b.
krъstitelъ (Ioanъ) A 139b, O 260c.
mladъnъcъ (svęto izbijenъ) A 135b, O 254a.
mъčenica (Vasilija) A 114b, (*Vasilis'a*) O 213c.
mъčenikъ (Nikita) A 118b, O 222b.
müronosъna (Marija Magdalyńi) O 282d.
nastavnъnikъ (Sava) O 244a.
nastavnъnikъ pustynъnikomъ (Antonii) A 141a.
nepřestorъnica (Priulija) O 232d.
novъ arxiepiskopъ (Thema) O 269b.
novъ čudotvorъcъ (Grigorъ) O 242c.

⁹ Podają po jednym przykładzie z każdego z przebadanych tekstów. Brak sygnatury bądź to z Ass. (A) bądź też z Ostr. (O) oznacza, że epitetu takiego w tym rękopisie nie znalazłem.

¹⁰ Pomijam tu chwilowo zapiski dotyczące Konstantego-Cyryla Filozofa.

otrokъ (*svetyjxъ trii otrokъ Ananije, Azarije, Misaila*) A 129b, O 245b.
papežъ (*Selvestro*) O 256a.
papežъ rimъskъ (*Klimentъ*) A 127b, O 263d.
patriarxъ (*Küriakъ*) A 125a, (*Iosifъ*) O 238b.
postъnikъ (*Ioanъ*) A 113d.
praotъcb (*svetyxъ*) O 244c.
pravъdnikъ (*Akimъ i Anna*) A 116d.
prědъteča (*Ioanъ*) A 152a, O 265c.
prijъmъ Gospoda (*Symeonъ*) O 265d.
prorokъ (*Isaii*) A 146a, (*Danilъ*) O 245b.
prozvüterъ (*Ananii*) A 141a, (*Mausъ*) O 243a.
prъvomъčēnica (*Tekla*) A 121a.
prъvomъčēnikъ (*Stefanъ*) A 135b, O 252c.
pustynъnikъ (*Onofrii*) A 146b.
raba božija (*Perotida*) O 236a.
stlъpъnikъ (*Symeonъ*) A 112d, O 210d.
svęštenomъčēnikъ (*Grigorii*) A 121b, (*Petrъ*) O 228a.
svętitelъ (*Antimъ*) A 114b, (*Ignatii*) O 248b.
svętzъ otъcb (*Avraamъ*) O 246a.
svętnikъ (*Loginъ*) O 231c.
theologъ (*Grigorii*) O 263 b - c.
vojъnъ (*Teodorъ*) A 146b.
velikъ mъčēnikъ (*Georgii*) A 145b.
velikъ postъnikъ (*Pavvlъ*) A 125a.
vrъxovъnъ apostolъ (*Petrъ i Pavvlъ*) A 149b.
zavovorъnikъ (*Ijakovъ*) O 263d.

Przykładem szeregu epitetów¹¹ może być np. *apostolъ evaęelistъ* (*Luka*) A 123a, *apostolъ i evaęelistъ* (*Luka*) O 231d, *apostolъ bogoslovъcb evaęelistъ* (*Ioanъ*) A 123a, *mъčēnikъ i črъnъcb* (*Pafnotъ*) A 121a, *prъvomъčēnica apostola* (*Tekla*) A 121a, *prъvomъčēnikъ archidiakonъ* (*Stefanъ*) A 135b, *prorokъ i prědъteča i krъstitelъ* (*Ioanъ*) O 265c, *mъčēnikъ episkopъ* (*Avtonomъ*) O 218c itd. Składają się one z jednostek leksykalnych wymienionych w powyższym spisie.

Czasem pojawia się uściślenie przez podanie miejsca, z którym święty był związany, albo jego stosunku do innego znanego świętego.

Przykładem pierwszej grupy może być np. z Ass. *svętago mъčēnika Teodora vojina na vōstocě* 146b, *svętyxъ mladъnъcb izbijenyxъ Xrista radi vъ Vitleemi* 135b, *svętzę Teodorę Soluněnyni* 152b, *svętago mъčēnika Ijakova Persěnina* 127b, *Syme-*

¹¹ Podaję przykładowo tylko niewielką ich ilość, nie wnosząc one bowiem nowego zasobu informacji poza już wymienionymi, łącząc je jedynie w szeregi dwu- lub nawet trzyepitetowe.

ona byvšago na divně gorě 146b, svęty m̄ jize na Strumici Timoteu, Teodoru, Evseviu i družině i x̄ 152b, svętago m̄ččenika Dimitrija jvže v̄ Soluně 124b, svętago otca našego Teodora arxiepiskopa cęsarigradě 135b, pamęť svęty m̄ otcemo s̄obbravšim̄ se v̄ svętęm̄ i vselenstęm̄ s̄borě 118b itp., a z Ostr. pamęť přępodobněji Pelagii Tarsękiankije pri Dioklitvjaně cęsari i drugyje Pelagije v̄ Antioxi pri Numerijaně cęsari, jvže i Zlatoustyi po x̄valami počęte 228b, strast svętaago apostola Ananija episkopa Damaskova 226d, svętaago Klimenta papeža rimęska 4. po apostolě Petrě 263d, strast svętuju m̄ččeniku Kozmy i Damijana soštema ot̄ Araviję 242d, strast svęty x̄ m̄ččenik̄ Taraxa, Prova, Andronika pri Dioklitvjaně cęsari jeti byvše 230c itd.

Do drugiej grupy należą okrešlenia takie jak¹²:

baba (*Vita i Modesta pęstuna ego i Kręstanicę baby ego*) A 147b.

brat̄ (*Ijakova apostola brata svętago Ioana evaęelista*) A 127a, (*apostola Ijakova brata Gospod̄n̄a*) A 124a, O 233c.

brat̄sestra (*svętago m̄ččenika Evlampa i Evlampije prisnyma brat̄sestroma pri Maksimijaně cęsari v̄ Nikomidijęscę gradě*) O 228c.

čędo (*m̄ččenika Eustathija i ženy jeho Theopistija i čędu jeho Theopista i Agapija*) O 224d.

mat̄i (*pamęť svętumu i velikumu blagovęrnumu Konstantinu cęsarü i matere jeho Eleny*) A 146b, O 274b; (*usřpenije svętyje Anny matere Bogorodičiny*) A 150b, O 283a.

otc̄ (*svętaago proroka Zařarije otca Ioana přędčetečę kręstitel'a*) A 114d.

ořika (*pamęť svętumu m̄ččeniku Simeonu po pl̄ti ořičę Gospod̄n̄u*) O 218c. pęstun̄ A zob. baba, O (*Vita i Modesta pęstuna ego*) 277b.

sestra (*i Zinoviju episkopu i Zinovije sestry jeho*) O 238b.

syn̄ (*svętago Ksenofonta i ženy jeho i oboju synovu její Iorkada Ioana*) O 263c.

učenik̄ (*svętago apostola Tita episkopa učenika velikago apostola Pavla*) A 152a.

žena (*m̄ččenika Adriana i jize s̄ nim̄ 23 i ženy jeho Natalije*) A 152a, O zob. čędo.

Wyjątkowym zapisem jest w Ass. *pamęť přępodobnaago Romana s̄tvoręšaago pęnija s̄vitčębnaja* A 122a, ale tu brak innego epitetu, widocznie jest to przykłąd analitycznego oddania okrešlenia typu ὁδοποιός (por. młodsze notowane w słowniku Miklosicha *pęsnotvoręč*). Także dwa zapisy z Ostr.: *svętago Ierotęja, s̄ bę na pogrebeni svętyje Bogorodici* O 228a, *pamęť svęty x̄ 3 otrok̄ Ananije, Azarije, Misaila iže v̄ Vaviloně ugasišę pęštę ognęn̄o* O 245b, ale tu podkreślone są wyłącznie zasługi o charakterze religijnym.

Na tym tle staje się jasnym, że umieszczona w Ass. pamięć *svętaago otca našego Kırila Filozofa* A 142b jest sformułowana ściśle według schematu pierwszej najliczniejszej grupy. Jednowyrazowy epitet *filozof̄*, użyty wyłącznie

¹² Ten spis sporządzony jest tak jak pierwszy, rozszerzona jest jedynie konieczna informacja w nawiasie.

tu, jest jednoznaczny. Wprowadzenie dodatkowych informacji o zasługach Konstantego-Cyryla do księgi liturgicznej, jakim był ewangeliarz, było zbędne, a brak wzmianki o tym, że Filozof był także twórcą piśmiennictwa słowiańskiego nie może w żadnym wypadku stanowić dowodu na to, że autor kalendarza sądził inaczej. Zresztą brak tej wzmianki i przy pamięci Metodego, choć jest ona wyjątkowo rozwinięta. Zawiera bowiem informację i o jego stanowisku (*arxiepiskopъ*), i związku z miejscem (*arxiepiskopъ Vyšnéje Moravy*) i o stosunku do innego znanego świętego (*brata přepodobnago Kūřila Filosofo*) A 145b.

W Ostr. pamięć św. Cyryla jest rozwinięta o jego imię chrzestne: *paměť přepodobnago Auksenta čudotvorčca i přepodobnago otčca našego Kostantina Filosofo narečenago vъ črnyčьstvo imenymъ Kūřila* 265d, co oczywiście w pełni wystarczało do identyfikacji intencji liturgicznej. Zauważyć zresztą łatwo, że określenie to jest i tak dłuższe niż przeciętne jednowyrazowe epitety.

Porównanie zapiski dotyczącej Konstantego-Cyryla z innymi intencjami kalendarza (menologium) zawartego w Ass. i Ostr. prowadzi do wniosku, że jest ona typowa. Sposób wprowadzania pamięci świętych do obu ses. ewangeliarzy-aprakosów nie pozostawia miejsca na wyszczególnianie wszystkich ich zasług. Wystarczyło więc w pełni określenie *filosofъ* rozwinięte o informację o wstąpieniu Konstantego-Cyryla do klasztoru. Dla Słowian oczywiście Konstanty był przede wszystkim twórcą ich pisma, ale w intencjach liturgicznych w owym czasie ta jego zasługa nie była najważniejsza. Konstanty-Filozof był uczestnikiem trzech wypraw misyjnych: saraceńskiej, chazarskiej i słowiańskiej, z których ta trzecia nie była zakończona w dniu jego śmierci. Uczestniczył także w różnych dysputach filozoficznych; był bibliotekarzem przy katedrze św. Zofii w Konstantynopolu a później wykładowcą w najwyższej szkole cesarskiej. Konstanty-Filozof to odkrywca relikwii św. Klemensa papieża. Konstanty-Filozof to bliski uczeń Focjusza, który w decydującym momencie stanął po stronie patriarchy Ignacego i do końca pozostał wierny Rzymowi. Te jego zasługi wyraża epitet *filosofъ*¹³. Przyjęcie, że w księdze liturgicznej IX w. arcybiskup Metody, mimo wszystko Grek, powinien był zamieścić informację o zasługach Konstantego-Cyryla na polu piśmiennictwa słowiańskiego jest nieuzasadnione, a wyciąganie wniosków negatywnych na podstawie braku takiej informacji zbyt ryzykowne.

Moim zdaniem ani kalendarz *Kodeksu Assemaniego*, ani też kalendarz *Ewangeliarza Ostromira* nie dostarczają żadnych danych ułatwiających odpowiedź na podstawowe pytanie postawione przez A. S. Lwowa: Cyryl czy Metody.

¹³ Warto przypomnieć, że epitet *filosofъ* wystąpił w Ostr. jeszcze jeden raz: *strastъ svętychъ mōčenikъ Ermila, Stratonika i Iustina filosofo* O 274 b-c.